

Carl Anderson, José Granados, *Chiamati all'amore. La teologia del corpo di Giovanni Paolo II*, Milano: Edizioni Piemme 2010, ss. 278.

Książka *Chiamati all'amore. La teologia del corpo di Giovanni Paolo II (Powołani do miłości. Teologia ciała Jana Pawła II)*, której autorami są Carl Anderson – wicedziekan amerykańskiej sekcji Instytutu Jana Pawła II do Studiów o Małżeństwie i Rodzinie – oraz José Granados – wykładowca w Instytucie Jana Pawła II w Rzymie, napisana językiem prostym i zrozumiałym, jest głęboką refleksją nad tekstami Jana Pawła II dotyczącymi szeroko rozumianej teologii ciała. Ciało mówi o Bogu, objawia Jego dobroć i mądrość, ale jednocześnie mówi o człowieku, mężczyźnie i kobiecie i o ich powszechnym powołaniu do miłości. Ciało – można by powiedzieć – jest profetycznym słowem wyrażonym w imieniu Boga, które objawia drogę wędrówki do pełni człowieczeństwa: drogę miłości, na której podobieństwo w mężczyźnie i kobiecie może realizować się i błyszczeć w płodnej komunii osób, otwartej na dar życia.

Warto zwrócić uwagę na kontekst społeczny, kulturowy i obyczajowy tej książki, jak też na kontekst teologii ciała według Jana Pawła II. Otóż wydaje się, że w społeczeństwie jawi się nowy fenomen „kultu ciała”. Ciało – dopóki młode i piękne – jest wynoszone na piedestał, a gdy staje się stare i brzydkie, chore, jawi się jako niepotrzebne, a z nim także niepotrzebny staje się człowiek. Historycznie były też okresy, w których ciało ludzkie nie było doceniane, czy nawet odrzucane, było niebezpieczeństwem dla rozwoju duchowego. W tym kontekście należy ukazać prawdziwą wartość ludzkiego ciała, jego znaczenie w relacji do osoby i jej powołania do miłości, w relacji do Boga i powołania do świętości i życia wiecznego. Autorom udało się ukazać to, co najbardziej istotne w teologii ciała Jana Pawła II, a mianowicie jego piękno, a także konieczność prawdziwego spojrzenia na jego wartość i godność, nie tak, aby stało się bożkiem, ale by było odbiciem tego, co Boskie w człowieku i sposobem wyrażania osoby ludzkiej. Autorzy ukazują również różnorodność seksualną mężczyzny i kobiety jako element pozwalający na spotkanie w różnorodności, która nie dzieli, ale pozwala się spotkać w płodnej miłości, odkrywając i objawiając tajemnicę życia ludzkiego we współpracy z Bogiem.

Książka podzielona jest na trzy części, które są poprzedzone wprowadzeniem o znaczącym tytule *L'uomo, cammino della Chiesa; l'amore cammino dell'uomo* („Człowiek drogą Kościoła; miłość drogą człowieka”). Autorzy, odnosząc się w sposób szczególny do twórczości Karola Wojtyły – Jana Pawła II oraz Benedykta XVI starają się ukazać, iż człowiek na swojej drodze życia poszukuje sensu, celu, do którego dąży, i sposobu na dotarcie do tego celu. Ten cel nie ogranicza się do natury człowieka, ale odnajduje on go w drugiej osobie, w miłości do drugiej osoby. W tej drodze towarzyszy mu i prowadzi go Kościół, jak pisał Jan Paweł II w encyklice *Redemptor hominis*: „człowiek jest drogą Kościoła” (RH 14). Poprzez analizę tekstów

Papieża autorzy wskazują na podstawowe w tej drodze pytanie, jakie człowiek sobie stawia – o własną tożsamość. Odpowiedź na to pytanie można znaleźć tylko w Bogu.

Pierwsza część książki *L'amore rivelato nel corpo* („Miłość objawiona w ciele”) składa się z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy – *Il mistero del corpo* („Tajemnica ciała”) – prezentuje nam prawdę o tajemnicy ciała ludzkiego, począwszy od momentu stworzenia i pierwotnej samotności człowieka, której człowiek doświadcza, do momentu spotkania z pierwszą kobietą. To ciało pozwala dostrzec osobową godność, jaką człowiek posiada, i jego ukierunkowanie ku drugiej osobie i ku Bogu. Pozwala na dostrzeżenie różnic, jakie są pomiędzy człowiekiem i innymi istotami stworzonymi, oraz tego, co łączy człowieka upodobania go ze Stwórcą, a także tego, że tylko człowiek został powołany, by być przyjacielem Boga i by z Bogiem zawrzeć przymierze. Warto też zwrócić uwagę, że ciało ukazane jest jako miejsce objawiania się Boga oraz zadanie, które Stwórca powierza człowiekowi do zrealizowania.

Rozdział drugi – *Differenza sessuale: la vocazione all'amare* („Różnica seksualna: powołanie do miłości”) – ukazuje, że człowiek powołany jest do miłości właśnie poprzez różnicę seksualną, jaka jest pomiędzy mężczyzną i kobietą. Dzięki tej różnorodności mogą stać się jednym ciałem. W Ewie Adam odnajduje nie tylko istotę równą w godności: „ta jest ciałem z mego ciała i kością z moich kości”, ale też istotę zdolną do miłości, do odwzajemnienia miłości. Miłości, której elementami są zmysłowość, uczuciowość, która potwierdza wartość osoby, która pozwala razem iść do Boga i być prawdziwie wolnym.

Trzeci rozdział – *Il mistero nuziale: dal dono originario al dono di sé* („Tajemnica małżeństwa: od daru pierwotnego do daru z siebie”) – ukazuje istotę i sens daru. Dar wskazuje na tego, kto „daje”, i tego, kto „otrzymuje”, ale też na relację, która między nimi się zawiązuje. Dar różni się od wymiany czy handlu, gdyż dar zawiera nie tylko przedmiot, ale też jakąś część tego, kto „daje”. Nie można „wycenić” daru; dar tworzy relację. Prawdziwym darem jest ofiarowanie czegoś z siebie, jakiejś części siebie. Bóg jest pierwszym, który daje; daje siebie człowiekowi, daje Adamowi Ewę, daje Swego Syna za zbawienie człowieka. W relacji międzyludzkiej ciało jest świadkiem takiego daru, w sposób szczególnie, gdy mówimy o darze miłości w małżeństwie, ofiarowaniu siebie samego drugiej osobie, która ma świadczyć o Tym, który daje jako pierwszy. Ten dar najpełniej uwidacznia się w życiu ludzkim w rodzicielstwie, w byciu ojcem czy matką.

Ostatni, czwarty rozdział pierwszej części nosi tytuł *La comunione di persone, immagine della Trinità* („Komunia osób obrazem Trójcy Świętej”). Przedstawia dynamikę komunii i miłości małżeńskiej jako tę, która jest obrazem i podobieństwem Stwórcy. Poprzez tę dynamikę komunii miłości małżonkowie tworzą coraz większą jedność między sobą, ale tworzą też coraz ściślejszą więź i komunie z Bogiem.

Część druga książki nosi tytuł *La redenzione del cuore* („Odkupienie serca”). Została ona podzielona na trzy rozdziały. W rozdziale pierwszym – *Un cuore ferito: la fragilità dell'amore* („Zranione serce: słabość miłości”) – czytamy o słabości i kruchłości ludzkiej miłości, kiedy zostanie ona odłączona od swego źródła, jakim jest miłość Boża. Odrzucenie Boga i Jego miłości jest przyczyną pęknięcia relacji z Bogiem i pęknięcia w ludzkiej miłości. Człowiek staje się niewolnikiem ciała i swoich zmysłów, w jego wnętrzu zaczyna walczyć to, co cielesne i zmysłowe,

z tym, co duchowe. Odrzucenie Boga i Jego miłości dzieli też małżonków, a ten rozłam oddala ich od Boga, oddala ich od siebie, umiera istota i sens daru z siebie, a na miejsce logiki daru wkracza logika dominacji, miłość zaś staje się usprawiedliwieniem każdego postępowania. Wśród tych negatywnych skutków należy wymienić jeszcze jeden, który dotyczy dzieci. Zerwanie z Bogiem prowadzi do podziału pomiędzy rodzicami a dziećmi i trudności w doświadczaniu miłości przez dzieci, dla których pierwszymi jej świadkami i nauczycielami są rodzice.

Drugi rozdział tej części, pt. *Cristo: Redentore del cuore e pienezza dell'amore* („Chrystus: Odkupiciel serca i pełnia miłości”), jest logiczną konsekwencją rozdziału poprzedniego. Jezus Chrystus – Wcielony Boży Syn – jest odpowiedzią Boga na odrzucenie Go przez człowieka. Jest Tym, który przychodzi, aby na nowo uczyć o miłości Boga do człowieka i ukazać drogę, która prowadzi do Ojca.

Crescere verso la maturità dell'amore („Wzrastać w kierunku dojrzałej miłości”) – to tytuł kolejnego rozdziału tej części, dotyczącego odnalezienia drogi miłości, drogi prowadzącej do Boga. Ta droga to prawo miłości i ćwiczenie się w cnotach, które uporządkowują miłość, prowadzą do przyjaźni z Chrystusem w Duchu Świętym. Warto też zwrócić tu uwagę, iż jednym z głównych elementów uporządkowanej miłości jest troska i zachowanie cnoty czystości we wszystkich formach ludzkiej drogi do Boga.

La bellezza dell'amore: lo splendore del corpo („Piękno miłości: światłem ciała”) to tytuł trzeciej, i zarazem ostatniej, części książki. Trzecia część składa się również z trzech rozdziałów. Pierwszy rozdział – *Amare dall'amore di Cristo: il sacramento del matrimonio* („Kochać miłością Chrystusa: sakrament małżeństwa”) – wskazuje na zasadnicze wartości płynące z sakramentu małżeństwa, takie jak nowy wymiar miłości, który w szczególny sposób łączy małżonków między sobą i z Chrystusem, jak wierność do końca życia, jak zdolność do daru nowego życia poprzez płodność małżeńską (tu poruszona jest także kwestia antykoncepcji), wychowanie dzieci w miłości i do miłości, a także powołanie małżonków w nowy sposób do świętości.

Kolejny rozdział tej części – *Testimoni della pienezza dell'amore: la verginità cristiana e il destino ultimo del corpo* („Świadkowie pełni miłości: czystość chrześcijańska i ostateczne przeznaczenie ludzkiego ciała”) – dotyczy życia w czystości i celu ludzkiego życia. Ciało ludzkie świadczy o życiu, ale też o śmierci. Celem życia ludzkiego jest zmartwychwstanie i życie w jednościs z Stwórcą w ciele przemienionym. W związku z tym człowiek ma za zadanie, jak było ukazane już wcześniej, troszczyć się o ciało. Jako jeden ze sposobów świadczenia i nieśmiertelnej miłości jest powołanie do czystości konsekrowanej, która mówi, jak potężna jest miłość, silniejsza niż śmierć.

Ta część, jak i cała książka kończy się rozdziałem *La famiglia e la civiltà dell'amore* („Rodzina i cywilizacja miłości”). Autorzy ukazują w nim zadania rodziny chrześcijańskiej w społeczeństwie, w budowaniu dobra wspólnego oraz w budowaniu cywilizacji miłości. Został tu podkreślony fakt, że dobrem wspólnym jest przede wszystkim dobro człowieka, każdego konkretnego człowieka, a rodzina, stając się „tym, czym jest” – wspólnotą miłości, realizuje tym samym swoją misję we wspólnocie Kościoła i w świecie.

Niewątpliwie wartością tej pozycji jest włączenie teologii ciała ukazanej przez Jana Pawła II w teologię miłości papieża Benedykta XVI. Pozwala to na poszerzenie horyzontów teologicznych podejścia antropologicznego. Wskazuje jednocześnie na kontynuację nauczania obu papieży. Kolejną wartością książki jest też podkreślenie wymiaru społecznego ludzkiego ciała. Teologia ciała ukazuje, jak komunია osób tworzy autentyczne dobro wspólne, które jest fundamentem społeczeństwa i pozwala na budowanie cywilizacji miłości.

Ks. Mirosław Brzeziński
Katedra Opieki Społecznej Paliatywnej i Hospicyjnej
Instytutu Nauk o Rodzinie KUL

Edukacja domowa. Teoria i praktyka, red. Marzena i Paweł Zakrzewscy, Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam” 2009, ss. 495.

W zakończeniu adhortacji *Familiaris consortio* Jan Paweł II wzywał, aby zostało „przywrócone rodzinie zaufanie do siebie samej, do własnego bogactwa natury i łaski, do posłannictwa powierzonego jej przez Boga” (nr 86). W tym kontekście Papież przypomniał apel skierowany do rodzin przed słynnym synodem w 1980 roku poświęconym rodzinie. Napisał tam: „Trzeba, aby rodziny naszych czasów powstały! Trzeba, aby szły za Chrystusem” (list *Appropinquat iam*, 15 sierpnia 1980).

Mam przed sobą książkę, wydaną pod redakcją Marzeny i Pawła Zakrzewskich, pt. *Edukacja domowa w Polsce. Teoria i praktyka*. Jest to praca zbiorowa, obejmująca 27 artykułów, często pisanych wspólnie przez redaktorów-małżonków. Autorami artykułów są na ogół specjaliści z różnych dziedzin; a ich wspólnym terenem, na którym poruszają się w sposób odkrywczy, jest właśnie edukacja domowa. Książka przekonująco pokazuje, do czego zdolna jest rodzina, która „odzyskała zaufanie do siebie samej” i potrafi odnosić się do „własnego bogactwa natury i łaski”, aby stworzyć środowisko najdoskonalej sprzyjające rozwojowi małego, dorastającego i spragnionego mądrości człowieka; prezentuje też proces „powstania rodzin”, na który wskazywał Jan Paweł II w liście zapowiadającym zbliżający się Synod na temat rodziny. To „powstanie rodzin” jest w naszej Ojczyźnie dziełem dopiero ostatnich lat.

Od wieków rodzina zawsze była właściwym, naturalnym środowiskiem wychowania człowieka, (wychowania) rozumianego w sposób integralny, nie oddzielający oświaty od formacji moralnej i duchowej osoby. Świadomość tak rozumianej odpowiedzialności rodziny ożywiała się w okresach trudnych dla naszej państwowości.